

Миладин Милошевић и Душко Топаловић
СРПСКО-ШВЕДСКИ И ЈУГОСЛОВЕНСКО-ШВЕДСКИ
ДИПЛОМАТСКИ ОДНОСИ 1882–1992.

Уредник
Зоран Колунџија

На насловној сџрани
Ејнар аф Виршен (1875–1946),
први посланик Краљевине Шведске у Краљевини СХС (1922–1925).
Бошко Чолак–Антић (1871–1949),
посланик Краљевине Србије и Краљевства СХС у Краљевини Шведској
од јуна 1918. до децембра 1920. године.

Миладин Милошевић
Душко Топаловић

**СРПСКО-ШВЕДСКИ И
ЈУГОСЛОВЕНСКО-ШВЕДСКИ
ДИПЛОМАТСКИ ОДНОСИ
1882–1992.**

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

Садржај

1. Увод	9
2. Кратак преглед развоја српске и југословенске дипломатије	15
2.1. Дипломатија Кнежевине и Краљевине Србије.....	15
2.2. Страна дипломатска представништва у Кнежевини и Краљевини Србији.....	23
2.3. Дипломатска служба прве југословенске државе 1918–1945.	24
2.4. Страна дипломатска представништва у првој југословенској држави.....	30
2.5. Дипломатска служба социјалистичке Југославије.....	31
3. Дипломатско-конзуларни односи Краљевине Србије и Уједињеног Краљевства Шведске и Норвешке/ Краљевине Шведске (1882–1918)	39
3.1. Признање Краљевине Србије од стране Уједињеног Краљевства Шведске и Норвешке 1882.	39
3.2. Отварање и рад српских почасних конзулата у Уједињеном Краљевству Шведске и Норвешке/Краљевини Шведској.....	42
3.3. Отварање Генералног почасног конзулата Краљевине Шведске у Београду 1911. године и његов рад до избијања Првог светског рата.....	44
3.4. Неостварени покушај шведске владе да са Србијом успостави директне дипломатске односе 1914.	46
3.5. Рад шведске дипломатије на заштити интереса Краљевине Србије и Краљевине СХС у Турској 1917–1926.	47
3.6. Отварање и рад Посланства Краљевине Србије у Краљевини Шведској 1917–1918.	50
4. Дипломатски односи прве југословенске државе и Краљевине Шведске (1918–1945).....	54
4.1. Посланство Краљевства СХС у Краљевини Шведској и његов рад до укидања 1920.	54
4.2. Отварање Посланства Краљевине Шведске у југословенској држави 1922. године и његов рад до 1941.	57
4.3. Неостварени покушај да се у Стокхолму 1924–1925. године отвори дипломатска мисија Краљевине СХС за Данску, Норвешку и Шведску.....	63
4.4. Отварање Посланства Краљевине Југославије у Шведској 1937. године и његов рад до 1945.	63

5. Југословенско-шведски конзуларни односи (1918–1945).....	72
5.1. Југословенски почасни конзулати у Краљевини Шведској.....	72
5.2. Почасни конзулати Краљевине Шведске у Краљевини СХС/Југославији.....	76
6. Дипломатски односи социјалистичке Југославије и Краљевине Шведске (1945–1992)	86
6.1. Дипломатске мисије у Стокхолму и Београду после 1945. и њихово подизање на ранг амбасада 1956.	86
6.2. Југословенска дипломатија о шведској спољној политици.....	88
6.3. Приоритетна питања шведске спољне политике.....	103
Нордијска сарадња	103
Организација уједињених нација.....	105
Западне земље.....	108
СССР и друге социјалистичке земље.....	110
Разоружање	113
Земље у развоју.....	115
Покрет несврстаних	117
Став Шведске према кризама и конфликтима у свету.....	121
6.4. Билатерални односи из угла југословенске дипломатије.....	126
7. Сусрети и разговори високих државних званичника.....	155
7.1. Општи преглед	155
7.2. Приватне посете високих званичника.....	156
Државни подсекретар МИП-а Шведске у Југославији 1954.	156
Чланови СИВ-а у Шведској 1954.	157
Председник шведске владе у Југославији 1957.	159
Југословенска делегација у Шведској 1957.....	161
Потпредседник СИВ-а у Шведској 1959.	162
Председник шведске владе у Југославији 1962.....	164
Члан Савета Федерације у Шведској 1968.	165
Председник СИВ-а у Шведској 1970.	166
7.3. Званичне посете председника влада.....	167
Председник шведске владе у Југославији 1975.	167
Председник СИВ-а у Шведској 1980.	171
Председник шведске владе у Југославији 1983.	173
7.4. Званичне посете министара иностраних послова.....	180
Министар иностраних послова у Југославији 1965.	180
Државни секретар за иностране послове у Шведској 1967.	183
Министар иностраних послова у Југославији 1974.	185
Савезни секретар за иностране послове у Шведској 1978.	190
Министар иностраних послова у Југославији 1984.	192

7.5. Сусрети председника влада и министара иностраних послова на мултилатералним политичким скуповима и у другим приликама.....	194
Сусрет председника влада у Копенхагену 1972.	194
Сусрет министара иностраних послова у Хелсинкију 1973.	195
Сусрети министара иностраних послова у Београду 1978.	195
Сусрети министара иностраних послова у Стокхолму 1982. и 1984.....	198
Остали сусрети министара иностраних послова.....	198
7.6. Остале посете на министарском нивоу.....	199
Секретар Секретаријата СИВ-а за просвету и културу у Шведској 1961.....	199
Секретар Секретаријата СИВ-а за саобраћај и везе у Шведској 1961...200	200
Министар комуникација у Југославији 1962.	201
Министар просвете и црквених послова у Југославији 1963.....	202
Савезни секретар за индустрију у Шведској 1963.....	203
Министар унутрашњих послова у Југославији 1965.	204
Министар трговине и индустрије у Југославији 1965.	205
Савезни секретар за здравство и социјалну политику у Шведској 1965....	206
Савезни секретар за спољну трговину у Шведској 1966.	206
Члан СИВ-а и председник Савезног комитета за туризам у Шведској 1967.....	207
Министар за разоружање у Југославији 1967.	208
Министар за социјално старање у Југославији 1967.	208
Председник Савезног савета за рад у Шведској 1968.	209
Министар за високо школство у Југославији 1968.....	210
Председник Савезног савета за образовање и културу у Шведској 1969...210	210
Министар финансија у Југославији 1970.	211
Председник Савезног комитета за рад, здравство и социјалну политику у Шведској 1981.	211
7.7. Посете на највишем државном нивоу.....	212
Посета председника СФРЈ Шведској 1976.	212
Посета шведског краљевског пара Југославији 1978.	217
7.8. Политичке консултације представника министарстава иностраних послова	220
7.9. Посете парламентарних делегација.....	231
8. Биографије шефова дипломатских мисија.....	235
8.1. Општи преглед	235
8.2. Посланици Краљевине Србије у Уједињеном Краљевству/Краљевини Шведској (1882–1918).....	238
8.3. Посланици Уједињеног Краљевства у Краљевини Србији.....	240
8.4. Посланици Краљевине СХС/ Југославије у Краљевини Шведској (1918–1945)	241

8.5. Посланици Краљевине Шведске у Краљевини СХС/ Југославији (1922–1941)	244
8.6. Посланици и амбасадори социјалистичке Југославије у Краљевини Шведској (1945–1992).....	248
8.7. Посланици и амбасадори Краљевине Шведске у социјалистичкој Југославији (1945–1992).....	260
Прилог бр. 1: Списак закључених билатералних уговора између Краљевине Србије/Краљевине Југославије/Социјалистичке Југославије и Краљевине Шведске од 1907. до 1992.	271
Прилог бр. 2: Списак министара спољних послова.....	280
Прилог бр. 3: Факсимили докумената и фотографија.....	284
Извори и литература	319
Скраћенице.....	334
Регистар имена.....	339
Белешка о ауторима	
Миладин Милошевић	351
Душко Топаловић.....	354

1. Увод

Основна сврха насловљене књиге је да пружи оквирни приказ главних линија развоја дипломатских веза и билатералних односа између Краљевине Србије и њених југословенских наследница и Краљевине Шведске у периоду од 1882. до 1992. године. Њену доњу временску границу чини година када је остварен први дипломатски контакт између две државе док се горња граница односи на дефинитивни распад федералне социјалистичке југословенске заједнице.

Сваки приказ билатералних односа између две државе у бити представља реконструкцију развоја њихових дипломатских веза. Успостављањем дипломатских веза званични односи између држава почињу и преко њих се одвијају док с њиховим прекидом долази до обустављања, па и до њиховог потпуног гашења.¹ У ком ће се облику одвијати и којим правцима ће овај процес тећи зависи од низа фактора, међу којима међусобни географски положај и улога коју дате државе играју у политичком систему међународних односа заузимају превасходну улогу и значај.²

С обзиром да нису биле у директном додиру, и да су уз то припадале групи „малих и средњих држава”, ови фактори су битно утицали на темпо успостављања, обим садржаја и карактер дипломатских веза и билатералних односа између Србије и њених потоњих наследница с једне, и Шведске, с друге стране. Када је реч о успостављању шведско-српских дипломатских односа у обзир је потребно узети и околност да на једној страни имамо стару европску државу са дугим државотворним континуитетом, док на другој страни имамо младу српску државу која је тек након стицања потпуног суверенитета 1878. године стекла могућност да се несметано укључи и интегрише у међународне дипломатске токове.

Ово су уједно били превасходни разлози због којих је Уједињено Краљевство Шведске и Норвешке (даље: Уједињено Краљевство) формално

¹ E. Bratt, „Diplomater och konsuler”, Världspolitikens dagsfrågor, Stockholm, 1943, 4.

² О периферној улози Шведске и Србије у европском систему политичких односа у XIX и почетком XX века видети компаративни есеј историчара Чедомира Антића, „Sweden and Serbia. Two peripheries 1815–1914.”, Sweden–Serbia and Europe. Periphery or not?, Konferenser 85, Kungliga Vitterhets historie och antikvitets akademien, Stockholm, 2014, 69–73.

признало Србију тек након њеног уздицања на степен краљевине у пролеће 1882. године. До избијања Првог светског рата, Краљевина Србија је у Уједињеном Краљевству/Краљевини Шведској отворила почасне конзулате у: Кристијанији (1897), Стокхолму (1900) и Норчепингу (1907). Конзулат у Стокхолму подигнут је на ранг генералног почасног конзулата 1911. године док је Краљевина Шведска исте године у Београду такође отворила генерални почасни конзулат. Од билатералних уговора, две државе су једино склопиле трговински уговор 1907. године. За време Првог светског рата дошло је до пораста њихове билатералне сарадње након што је Краљевина Шведска на себе преузела улогу заштитнице српских интереса у Отоманском царству 1917. године. Вођена намером да ојача свој међународни положај и присутност у овом делу Европе, Краљевина Србија је почетком 1917. године одлучила да отвори Посланство у Стокхолму које је почело с радом у јануару наредне године.

Након проглашења Краљевства СХС, које је Краљевина Шведска званично признала почетком новембра 1919. године, Посланство у Стокхолму наставило је да ради до краја 1920. године, када је због мера штедње угашено. Поред почасних конзулата у Стокхолму и Норчепингу, који су и након гашења Посланства наставили с радом, Краљевина Југославија је 1930. године у Шведској отворила почасне вицеконзулате у Гетеборгу и Малмеу и обновила рад почасног конзулата у Норчепингу у коме је од 1926. године место конзула било упражњено. Вицеконзулат у Гетеборгу подигнут је на ранг конзулата 1936, а у Малмеу 1938. године. До отварања сталне дипломатске мисије Краљевине Југославије у Стокхолму почетком 1937. године, ова конзуларна тела су у организационом погледу била подређена Посланству у Берлину. Краљевско посланство у Стокхолму радило је током целог трајања Другог светског рата да би, након промене државног система, од почетка јуна 1945. године наставило да ради као дипломатско представништво социјалистичке Југославије.

С друге стране, Краљевина Шведска је са Краљевином СХС успоставила директне дипломатске односе на нерезиденцијалној основи у јуну 1922. године. Седиште посланика акредитованог у Београду до 1928. године налазило се у Букурешту, а потом, до аншлуса Аустрије 1938. године у Бечу, када је премештено у Будимпешту. Стално Посланство у Београду Шведска је отворила у јуну 1939. године и оно је радило до краја маја 1941. године, када је њен посланик напустио окупирани Београд. Од почасних конзуларних тела, Краљевина Шведска је у југословенској држави отворила: Генерални конзулат у Београду (1924), конзулате у Загребу (1924), Сарајеву (1925), Скопљу (1927) и Београду (1941) те Вицеконзулат у Сплиту (1931). Од билатералних уговора,

две државе су у марту 1923. године размениле ноте о продужењу важења трговинског уговора из 1907. године, да би средином маја 1937. закључиле *Уговор о трговини и ловодоби*. Тежиште билатералних односа у периоду између два светска рата било је усмерено на јачање трговинске размене и привредне сарадње.

Након окончања Другог светског рата, Краљевина Шведска је у августу 1945. године обновила рад Посланства у Београду чиме је и формално признала промену политичког режима у Југославији. За разлику од предратног периода, билатерални односи две државе након 1945. године налазили су се у фази сталног успона што је маркирано споразумним подизањем дипломатских мисија у Стокхолму и Београду на ранг амбасада 1956. године. У прилог томе речито говори податак да су Југославија и Шведска до 1992. године закључиле преко 80 међудржавних уговора од којих су поједини још на снази. Неки од њих се односе на регулисање социјалног статуса југословенских држављана који су од почетка шездесетих година у великом броју долазили на рад у Шведску. Што се пак тиче карактера југословенско-шведских односа у овом периоду, они би се могли оценити као пријатељски и у исти мах резервисани, што је била последица припадности двома различитим друштвеним и идеолошко-политичким системима. И поред тога, неутрална Шведска и несврстана Југославија су имале сличне погледе на догађаје и кретања на хладноратовској међународној политичкој сцени, што им је отварало простор за остварење сарадње на ширем међународном плану кроз споразумно а некад и заједничко деловање у Организацији уједињених нација (ОУН) и другим мултилатералним политичким телима. Једино отворено питање које је деценијама оптерећивало и кварило њихове односе, било је субверзивно деловање терористичке усташке емиграције у Шведској које је кулминирало атентатом на амбасадора Владимира Роловића у просторијама југословенске амбасаде у Стокхолму априла 1971. године.

О развоју дипломатских веза и билатералних односа између Краљевине Србије и њених потоњих југословенских наследница и Краљевине Шведске, у домаћој историографији писано је одвећ мало, а у шведској нимало.³ Имајући

³ Овој теми посвећени су следећи радови: П. Стаменковић, „Краљевина Шведска као заштитница интереса Краљевине Србије за време Првог светског рата у Отоманској империји”, *Nissa* – Нишки зборник: часопис за друштвено-историјска и културна питања, XX, 1–2, Ниш, 1991, 163–180; П. Крејић, „Посланство Краљевине Србије и Краљевине СХС у Шведској – Стокхолм 1918–1920“, Архив, Часопис Архива Југославије, Година III, број 3, Београд, 2002, 80–90; D. Petrović, „Predstavništva Kraljevine Jugoslavije u skandinavskim zemljama 1918–1945”, *Istorija 20. veka*, XXXI, 1, Београд, 2013, 35–46; Г. Латиновић, „Односи Краљевине Србије и Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца са скандинавским земљама до 1920. године”, *Гласник Удружења архивских радника Републике Српске*, Година VI, број 6, Бања Лука,

то у виду, аутори су приступили изради овог рада с намером да њиме ударе темељ и пружи полазну основу за даљи рад на истраживању ове тематике.

Књига је настала на основу анализе обимне дипломатске грађе домаће и шведске провенијенције прикупљене приликом истраживања која су обављена у: Архиву Србије, Архиву Југославије, Архиву Министарства спољних послова Републике Србије, Музеју Југославије, Државном архиву (Riksarkivet) и Националној библиотеци (Kungliga biblioteket) Краљевине Шведске. Приликом обраде теме аутори су се трудили да изврше укрштање извора у оноликој мери колико је то било могуће. С тим у вези потребно је истаћи да је шведска дипломатска грађа из послератног периода истраживачима углавном доступна до 1970. године, а у случају неких фондова и краће. С друге стране, током хеуристичког поступка аутори су утврдили да влада прилична неуједначеност у квантитету и квалитету сачуване домаће и шведске архивске грађе. То се посебно односи на период до краја Другог светског рата у коме превага иде у корист шведске грађе што је, с обзиром да је Шведска успела да избегне разарања у два светска рата, и било за очекивати. Од велике користи приликом обраде теме ауторима су били и објављени дипломатски извори, мемоарски списи, официјелни државни шематизми, новинска грађа, периодика те релевантна научна литература домаће и шведске провенијенције. Због приметне неуједначености која влада између домаће и шведске грађе, аутори су одлучили да се на овом месту не баве аспектом војне дипломатије.

Приликом обраде теме кориштен је хронолошки принцип излагања при чему је садржај књиге раздељен у седам тематски повезаних поглавља. У првом од њих, које је замишљено као својеврстан предувод у тему, дат

2014, 109–137; Исти, Југославија и скандинавске земље (1918–1945): дипломатски, економски и културни односи, Филозофски факултет Универзитета у Бањалуци, Бањалука, 2014; Исти, „Југословенско-шведски односи (1920–1941)”, Гласник Удружења архивских радника Републике Српске, Година VII, број 7, Бањалука, 2015, 185–217; Исти, „Jugoslovensko-švedski odnosi 1941–1945.”, Istorija 20. veka, br. 1, Beograd, 2015, 45–60; Д. Тојаловић, „Рад шведске дипломатије на заштити интереса Краљевине Србије у Турској у другој половини Првог свјетског рата”, Архив, Часопис Архива Југославије, Година XVII, бр. 1–2, Београд, 2016, 90–117; Исти, Српско–шведски дипломатски односи. Један век од успостављања директних дипломатских веза (1917–2017), Каталог изложбе, Уводни текст Д. Тојаловић, Београд–Стокхолм, 2017; Исти, „Развој шведско–српских трговинских веза и конзуларних односа до 1914. године”, САНУ, Глас CDXXVIII, Одељење Историјских наука, Књига 18, Београд, 2018, 415–442; Исти, „Питање признања Краљевства Срба, Хрвата и Словенаца од стране скандинавских краљевина: Данске, Норвешке и Шведске”, Крај рата, Срби и стварање Југославије, САНУ, Научни скупови Књига СХСII, Одељење Историјских наука Књига 41, Београд, 2021, 511–517. П. Драгишић, „Југославија, Шведска и убиство Владимира Роловића 1971. године”, Баштиник 20, Годишњак Историјског архива у Неготину, Неготин, 2018, 285–295.

је кратак осврт на историјат развоја српске и југословенске дипломатије у XIX и XX веку. Потом следе поглавља у којима су обрађени дипломатско-конзуларни односи између Краљевине Србије и Уједињеног Краљевства/Краљевине Шведске у периоду од 1882. до 1918. године и прве југословенске државе и Краљевине Шведске у периоду од 1918. до 1945. године. С обзиром на то да се већи део економске, културне па и дипломатске сарадње између две земље у међуратном периоду одвијао преко почасних конзуларних представништава, четврто поглавље је у целости посвећено успостављању и развоју њихових конзуларних односа од 1918. до 1945. године. Наредно, пето поглавље посвећено је развоју дипломатских односа између социјалистичке Југославије и Краљевине Шведске од 1945. до 1992. године. У њему су као посебне целине обрађени општи правци шведске спољне политике и билатерални односи две државе виђени из угла југословенске дипломатије. Претпоследње поглавље посвећено је сусретима и разговорима високих државних званичника на свим нивоима док су у последњем дати обострани биографски подаци шефова дипломатских мисија у периоду од 1882. до 1992. године. На крају рада, у три додатка основном тексту, дата је листа међудржавних уговора закључених од 1907. до 1992. године са подацима о службеним гласилима у којима се они могу наћи, списак с именима и годинама службе респективних министара иностраних дела у периоду од 1882. до 1992. године те факсимили важнијих докумената, фотографија и новинских чланака.

У периоду којим се рад бави десило се неколико трансформација обе државне заједнице које су утицале на промену њиховог службеног назива. Тако се, од 1815. до 1905. године Шведска налазила у персоналној унији са Норвешком чији службени назив је гласио Уједињено Краљевство Шведске и Норвешке да би, након цепања уније, понела име Краљевина Шведска, које од тада није мењано. С друге стране, Краљевина Србија је по окончању Првог светског рата своју државност унела у новопрокламовано Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца (СХС), које је већ у јулу 1920. године променило име у Краљевина СХС, да би почетком октобра 1929. године дошло до нове промене имена у Краљевина Југославија (КЈ). Тај назив југословенска држава је носила до пред сам крај Другог светског рата када је 7. марта 1945. године променила име у Демократска Федеративна Југославија (ДФЈ), а 29. новембра исте године у Федеративна Народна Република Југославија (ФНРЈ). До нове промене службеног назива државе дошло је 7. априла 1963. године када је проглашена Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ) да би Уставом од 27. априла 1992. године умањена државна заједница добила

име Савезна Република Југославија (СРЈ).⁴ Приликом навођења назива државе аутори су се трудили да користе њено важеће службено име у периоду о коме је реч, а тамо где то експлицитно није било потребно кориштена је кованица „југословенска држава”. Исти принцип је кориштен и приликом навођења назива државних институција и државних функција, који су нарочито у времену социјалистичке Југославије више пута мењани.

Што се пак тиче транскрипције шведских властитих имена и географских појмова, аутори су се одлучили за употребу изговорне транскрипције с изузетком назива градова Гетеборга и Норчепинга чији су се искварени изговори у српском језику толико одомаћили да би употреба правилне изговорне варијанте код читаоца могла да изазове непотребну забуну.

Аутори користе прилику да упуте изразе дубоке захвалности: академицима Љубодрагу Димићу и Славенку Терзићу на рецензијама, колеги Жељку Вујадиновићу из АНУРС на читању текста и конструктивним сугестијама, колеги Марку Радовановићу из Архива Југославије на фотографијама у прилогу текста те особљу свих архива и библиотека на пруженој им помоћи приликом истраживачког рада у њиховим институцијама.

Истинску захвалност, што се ова књига налази пред читаоцима, аутори дугују Издавачкој кући „Прометеј” и уреднику г. Зорану Колунџији, као и „Центропројекту” Д.О.О. и г. Миломиру Живановићу на финансијској подршци за штампање књиге.

У Београду и Стокхолму, децембра 2023,
Миладин Милошевић и Душко Топаловић

⁴ М. Милошевић, „Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Први назив југословенске државе”, Архив, Часопис Архива Југославије, Година I, број 1, Београд, 2000, 97–98.

2. Кратак преглед развоја српске и југословенске дипломатије

2.1. Дипломатија Кнежевине и Краљевине Србије

Према једној од дефиниција, дипломатија представља осмишљен и тактичан приступ „процесу одржавања званичних односа између влада независних држава, понекад и са деловима државних територија које нису независне, као и између влада и међународних институција”.⁵ Један од најзначајнијих атрибута међународног субјективитета једне државе огледа се у њеном праву на посланство (*droit de légation*). Утемељено на принципу реципроцитета, њиме је обухваћена размена дипломатских представника између два суверена члана међународне заједнице (активно право посланства) што у пракси, пак, може да варира у зависности од политичких, економских и других видова интереса држава у питању. За разлику од суверених, аутономне државе су поседовале право ограниченог посланства које је било условљено давањем сагласности сизерена у погледу пријема страних и слања својих дипломатских представника на страну.⁶

Аутономна Кнежевина Србија је ово право формално стекла 1830. године када је одредбама Другог хатишерифа добила могућност да у Цариграду држи сталног заступника. Ипак, самодрживи кнез Милош се њиме није користио па је и у наредном периоду, као и до тада, ради решавања важнијих државних питања у Цариград слао привремене депутације које су се по обављеном послу враћале у Србију.⁷ Преломни догађај у развоју српске дипломатије била је посета кнеза Милоша Цариграду 1835. године. Том приликом кнез је успео да код султана издејствује „ферман о оснивању српске агенције у Влашкој и Молдавији” до чијег отварања је дошло наредне године.⁸ Право да отвори

⁵ Е.М. Satou: *Diplomatska praksa*, šesto izdanje, urednik izdanja Ser Ajvord Roberts, Beograd, 2013, 3.

⁶ М. Kisovec, *Diplomatski predstavnici*, Beograd, 1939, 16. Е. Bratt, „Diplomater och konsuler”, 12.

⁷ Р. Љушић, *Кнежевина Србија 1830–1839*, Beograd, 2004, 313–315. Од 1815. до 1838. године кнез Милош је у Цариград упутио девет оваквих депутација.

⁸ Исто, 399–401.

дипломатско представништво на Порти Србији је потврђено Турским уставом из 1838. године, након чега је у Цариград идуће године упућен дипломатски агент који је носио и турску титулу капућехаје.⁹ Дипломатска агенција у Букурешту подигнута је на ранг заступништва 1863, а у Цариграду 1869. године. Треће и уједно последње дипломатско заступништво, аутономна Кнежевина Србија отворила је у јуну 1874. године у Бечу.¹⁰

Након што је на конгресу великих сила у Берлину у јулу 1878. године ушла у друштво суверених држава, пред државним руководством Кнежевине Србије поставио се задатак да постојећу дипломатску службу прилагоди новонасталим околностима. Први корак у том смеру направљен је крајем октобра исте године доношењем решења о дипломатским представницима у иностранству, чиме је кадровска структура српске дипломатске службе прилагођена важећим међународним стандардима установљеним на Бечком конгресу 1815. године.¹¹ Према овом, двочланом законском акту, српске дипломате могле су да понесу звање: изванредних посланика и пуномоћних министара (*Envoyés extraordinaires et Ministres plénipotentaires*), министара резидената (*Ministres résidents*) и отправника послова (*Chargés d' affaires*), док је други његов члан предвиђао могућност да „један исти заступник у исто време може бити акредитован код више дворова”.¹² Убрзо по његовом обнародовању, дипломатски заступници Филип Христић у Цариграду и Коста Цукић у Бечу унапређени су у изванредне посланике и опуномоћене министре.¹³ Заступништво у Букурешту је такође подигнуто на ранг посланства тиме што је дотадашњи дипломатски заступник Милан Петронијевић унапређен у звање министра резидента 14. маја 1879. године.¹⁴

Значајан датум у развоју српске дипломатије био је 15. јануар 1879. године. Тог дана Народна скупштина је изгласала, а кнез Милан три дана касније потврдио *Закон о дипломатским заступницима и конзулатима српским у иностранству* којим је ударен темељ будућем развоју српске дипломатске мреже на страни. Од посебног значаја у том погледу представља његов први члан којим је предвиђено да се, „поред већ установљених дипломатских

⁹ Ђ. Лопичић, *Конзуларни односи Србије (1804–1918)*, Београд, 2007, 90–103, 189.

¹⁰ М. Перишић, „Дипломатски извештаји из Беча 1874–1914. Прилози за историју српско-аустријских односа”, *Андрићев институт, Историјске свеске*, број 16, Андрићград, април 2015, 2–3.

¹¹ Датуми у овом делу књиге навођени су по тада важећем „старом календару” који се од „новог” разликовао 13 дана.

¹² „Српске новине”, бр. 240 од 29. октобара 1878. Више о томе у: В. Љ. Поповић, *Istorija Ministarstva inostranih dela Srbije*, Beograd, 2005, 111–112.

¹³ „Српске новине”, бр. 246 од 5. новембра 1878.

¹⁴ „Српске новине”, бр. 111 од 20. маја 1879.

заступништава у Бечу, Букурешту и Цариграду, нова заведу још и у Атини, Берлину, Лондону, Паризу, Петрограду, Риму, Цетињу и у Бугарској”. Овим законским актом установљена је и засебна конзуларна служба, која до тада није постојала. С обзиром на обавезе и статус, разлика је прављена између каријерних и почасних конзула док су носиоци конзуларне дужности обе струке могли да понесу звања: генералног конзула, конзула и вицеконзула.¹⁵ Прецизније смернице у погледу организације и делокруга свог рада конзуларна служба је добила доношењем *Правила конзуларне службе* од 1. августа 1882. године.¹⁶

Убрзо по доношењу *Закона о дипломатским засијунишијивима* (...), кнежевим указом од 1. марта 1879. године Милосав Протић је наименован за изванредног посланика и опуномоћеног министра у Петрограду.¹⁷ Потом је уследило отварање Посланства у Паризу где је за изванредног посланика и опуномоћеног министара 1. децембра 1879. године наименован Јован Мариновић.¹⁸ Мариновић је 4. јуна 1880. године на нерезиденцијалној основи акредитован за посланика у Лондону, а Филип Христић у Берлину.¹⁹ До отварања сталне дипломатске мисије у Немачкој дошло је 15. маја 1881. године постављањем Милана Петронијевића за изванредног посланика и опуномоћеног министара,²⁰ док је дотадашњи нерезиденцијални посланик Филип Христић указом од 3. маја 1881. године такође на нерезиденцијалној основи постављен за изванредног посланика и опуномоћеног министра у Риму.²¹ Стална дипломатска мисија у Италији отворена је именовањем професора Велике школе Милана Кујунџића Абердара за изванредног посланика и опуномоћеног министра 21. новембра 1882. године, док је Филип Христић у истом звању постављен за сталног посланика у Лондону.²² Указом

¹⁵ „Српске новине”, бр. 17 од 23. јануара 1879. М. Kisovec, *nav. delo*, 69–70. Ђ. Лопичић, *нав. дело*, 175–176. С. Мићић, *Од бирократије до дипломатије. Историја југословенске дипломатске службе 1918–1939.*, Београд, 2018, 47–49.

¹⁶ Ђ. Лопичић, *нав. дело*, 263–292.

¹⁷ „Српске новине”, бр. 56 од 6. марта 1879.

¹⁸ „Српске новине”, бр. 267 од 5. децембра 1879; Н. Петровић, „Посланство Краљевине Југославије у Француској – Париз и његова архивска грађа”, *Архив, Часопис Архива Југославије, Година II, бр.2*, Београд, 2001, 28–29.

¹⁹ „Српске новине”, бр. 126 од 6. јуна 1880; С. Ратић, „Краљевско српско посланство у Лондону (1879–1918) – установа и архивска грађа”, *Архив, Часопис Архива Југославије, Година XVII, бр.1–2*, Београд, 2016, 31.

²⁰ „Српске новине”, бр. 108 од 17. маја 1881; *Архив Србије, Историја српске дипломатије, Посланство Краљевине Србије у Берлину 1881–1902, Приредили др Петар В. Крстић и др Јелена Илић Мандић*, Београд, 2018, 377.

²¹ „Српске новине”, бр. 113 од 24. маја 1881.

²² „Српске новине”, бр. 259 од 23. новембра 1882; С. Ратић, *нав. дело*, 32.

од истог датума, за изванредног посланика и опуномоћеног министра у Атини постављен је пуковник Сава Грујић који је пре тога обављао дужност дипломатског агента и генералног конзула у Софији. Њега је на тој функцији заменио Ђорђе С. Симић.²³ Постављањем пуковника Јеврема Велимировића за изванредног посланика и опуномоћеног министра на Цетињу 16. марта 1897. године заокружен је план отварања дипломатских представништава у престоницама великих сила и земљама у окружењу зацртан *Законом о дипломатским засијунишиивима и конзулаиима српским у инострансиу* из јануара 1879. године.²⁴

Краљевина Србија је до краја XIX века на нерезиденцијалној основи успоставила директне дипломатске односе са Краљевином Белгијом и Краљевином Холандијом. У Белгији је 1. јануара 1889. године акредитован Јован Мариновић, посланик у Паризу, а у Холандији 26. априла 1899. године Чедомиљ Мијатовић, посланик у Лондону.²⁵

Једина ваневропска земља у којој је Краљевина Србија пре почетка Првог светског рата имала дипломатско представништво био је Египат. На чело овог представништва, које је било у рангу дипломатске агенције, указом од 1. фебруара 1908. године постављен је Бошко Чолак–Антић.²⁶

Од новембра 1913. године српска влада је имала дипломатског представника код Есад паше у Албанији да би 25. априла 1914. године тамо отворила дипломатско заступништво које је радило до аустроугарске окупације ове земље. Дужност заступника у рангу дипломатског агента вршио је Панта Гавриловић, добар зналац турског језика. Указом регента Александра од 1. јула 1918. године Гавриловић је постављен за дипломатског агента у Каиру у рангу пуномоћног министра друге класе.²⁷

Вођена намером да учврсти и ојача своју међународну позицију, српска влада је и поред оскудних финансија током Првог светског рата успоставила директне дипломатске односе с низом неутралних држава. Прво у низу наименовања на нове дипломатске функције било је постављање Михајла

²³ „Српске новине”, бр. 162 од 24. јула 1879.; „Српске новине”, бр. 259 од 23. новембра 1882.

²⁴ „Српске новине”, бр. 62 од 18. марта 1897.

²⁵ Календар са шематизмом Краљевине Србије за годину 1889, Београд 1889, 111; „Српске новине”, бр. 91 од 28. априла 1899; М. Милошевић, „Дипломатски односи између Краљевине СХС и Краљевине Холандије 1918–1922 – континуитет дипломатских односа, прекид и њихово поновно успостављање”, Архив, Часопис Архива Југославије, Година II, бр.2, Београд, 2001, 131–132.

²⁶ „Српске новине”, бр. 27 од 5. фебруара 1908.

²⁷ Д. Т. Батаковић, „Сећања генерала Драгутина Милутиновића на командовање Албанским трупама 1915. год.” Мешовита грађа, Miscellanea, Књ. 14, Београд, 1985, 128; „Српске новине”, бр. 93 од 27. априла 1914; „Српске новине”, бр. 120 од 9. октобра 1918.

Гавриловића за специјалног владиног делегата „за спровођење Конкордата” у Ватикану крајем маја 1915. године.²⁸ Потом су уследили укази о наименовању Љубомира Михајловића за посланика у Вашингтону и Драгомира Јанковића у Мадриду 14. октобра, те Славка Грујића за посланика у Берну 21. новембра 1916. године.²⁹ Крајем октобра исте године за отправника послова у Хагу наименован је Милан Ђ. Милојевић који је 1. јула 1918. године унапређен у изванредног посланика и опуномоћеног министра.³⁰ Указом од 19. октобра 1917. године на место отправника послова у Лисабону наименован је Војислав Антонијевић. Антонијевић је 29. јуна идуће године унапређен у изванредног посланика и опуномоћеног министра да би неколико дана касније био опозван и стављен на располагање.³¹ Све указује да се у његовом случају радило о „фиктивном указу”, тако да је први акредитовани посланик и опуномоћени министар у Португалији био Драгомир Стевановић који је на ту функцију постављен 1. јула 1918. године. До укидања овог Посланства дошло је 22. марта 1920. године, после чега је посланик у Мадриду био акредитован и у Португалији.³²

У последњој ратној години Краљевина Србија је успоставила директне дипломатске односе и са неутралним скандинавским краљевинама: Шведском, Данском и Норвешком. Посланство у Стокхолму, о коме ће више речи бити у наставку, почетком јануара 1918. године отворио је Милан Ракић, а Посланство у Копенхагену крајем априла Милутин Јовановић. Јовановић је на нерезиденцијалној основи био акредитован и у Краљевини Норвешкој. Њега је на тој функцији у звању изванредног посланика и опуномоћеног министра почетком новембра 1918. године заменио Милан Ракић који ће у Копенхагену остати до престанка рада повереног му Посланства у јануару 1921. године.³³

²⁸ Д. Р. Живојиновић, Ватикан, Србија и стварање југословенске државе 1914–1920, друго, допуњено издање, Београд, 1995, 62–63.

²⁹ „Српске новине”, бр. 93 од 10. новембра 1916; „Српске новине”, бр. 100 од 26. новембра 1916.

³⁰ М. Милошевић, „Дипломатски односи између Краљевине СХС и Холандије (...)”, 132.

³¹ „Српске новине”, бр. 10 од 23. јануара 1918; „Српске новине”, бр. 120 од 9. октобра 1918.

³² „Српске новине”, бр. 120 од 9. октобра 1918; Б. Пушица, „Посланство Краљевине Југославије у Португалији – Лисабон 1917–1920; 1941–1945; (1941–1945) – установа и архивска грађа”, Архив, Часопис Архива Југославије, Година XIV, бр. 1–2, Београд, 2013, 32–33. Б. Стојић, „Дипломатски контакти Србије/Југославије и Португалије (1882–1924)”, Мешовита грађа *Miscellanea*, Нова серија Књ. XLI, Београд, 2020, 163.

³³ „Српске новине”, бр. 120 од 9. октобра 1918. П. Крејић, „Посланство Краљевине Србије и Краљевине СХС у Шведској – Стокхолм 1918–1920”, Архив, Часопис Архива Југославије, Година III, бр.3, Београд, 2002, 80–90; Исти, „Посланство Краљевине Србије и Краљевине СХС за Данску и Норвешку – Копенхаген 1918–1920”, Архив, Часопис Архива Србије и

У већини дипломатских мисија на страни обављани су послови конзуларне природе тако да Србија није имала много каријерних конзуларних представништава. До наименовања првог каријерног конзула дошло је 21. новембра 1882. године када је у Будимпешти на место генералног конзула постављен Петар Стајић. Након што му је одобрена егзекватура, Генерални конзулат Краљевине Србије у Будимпешти отпочео је с радом 1. априла 1883. године. Поред овог конзуларног представништва, Краљевина Србија је у Аустроугарској монархији јуна 1888. године отворила Конзулат у Трсту који је априла 1894. године добио ранг генералног конзулата. Основни задатак ова два конзуларна представништва, која су у организационом погледу била подређена Посланству у Бечу, било је заступање економских и правних интересе земље и њених грађана на свом конзуларном подручју.³⁴

Након што је у септембру 1886. године с Портом потписала *Привремену конзуларну конвенцију*, Краљевина Србија је добила могућност да отвара конзулате и у Турској. На основу тог акта у фебруару наредне године отворени су конзулати у Скопљу и Солуну, а 1889. године у Битољу и Приштини.³⁵ Примарни посао ових конзуларних тела „тицао се културно просветних питања” те пружања разних видова помоћи српском живљу у циљу његове заштите од самовоље и зулума турских власти, арбанашких банди и бугарских комита.³⁶ Главни носилац рада на организацији мреже српских конзулата у Старој Србији и Македонији био је искусни државник и дипломата Стојан Новаковић који је у октобру 1886. године постављен за посланика у Цариграду. Последњи у низу српских конзулата у европској Турској отворен је у Серезу 1897. године. У овим конзулатима дипломатски занат су пекле многе касније истакнуте српске и југословенске дипломате попут Милана Ракића, Мирослава Спалајковића, Јована Јовановића – Пижона и других. Крајем априла 1914. године Краљевина Србија је у Цариграду отворила Генерални конзулат који је радио до уласка Турске у рат на страни Централних сила у

Црне Горе, Година V, бр.5, Београд, 2004,103–117; Српско-шведски дипломатски односи. Један век од успостављања директних дипломатских веза (1917–2017), Каталог изложбе, уводни текст Д. Тојаловић, Београд – Стокхолм, 2017, 5–10; Дипломатски списи Милана Ракића, Приредио, предговор и коментаре написао Миладин Милошевић, Андрићев институт, Андрићград-Вишеград 2023, 22–27 и 29–36.

³⁴ Ђ. Лопичић, нав. дело, 199–204; М. Перишић, „Трст–међународна осматрачница Краљевине Србије”, Два века модерне српске дипломатије, Балканолошки институт САНУ, посебна издања 121, Београд, 2013, 140.

³⁵ М. Војводић, „Конзуларна конвенција између Србије и Турске (1879–1896)”, Изазови српске спољне политике (1791–1918) огледи и расправе, Историјски институт Studia Historica Collecta, Књига 4, Београд, 2007, 111–142.

³⁶ С. Терзић, „Конзулат Краљевине Србије у Битољу (1889–1897)”, Историјски часопис, књ. LVII, Београд, 2008, 327–342.